

Birinci Dünya Savaşında Sina ve Filistin Cephesindeki Türk-Alman Subayların Çeşitli Konularda Çatışması (1914-1918)*

İsmet Üzen**

Özet

Birinci Dünya Savaşında, Almanlar Avrupa'daki bazı İngiliz kuvvetlerinin başka cephelere kaydırılmasını ve böylece biraz rahat nefes almak istemişti. Buna iş için en uygun aday Osmanlı Devleti idi. Osmanlı Devleti ile bu amaç doğrultusunda bir ittifak yapılmıştı. Birinci Dünya Savaşında Almanların önem verdiği cephelerin başında Sina ve Filistin cephesi gelmekteydi. Çünkü bu cepheler sayesinde Almanya'nın yükü biraz hafifleyecekti ve İngilizlerin rahatsız edileceği en iyi bölge burasıydı. Türk-Alman İttifakı sonrasında İngilizler, Türk istilasına karşı Mısır'da büyük kuvvetler tutmak zorunda kaldılar. Mısır'ı istila tehdidi kalktıktan sonra, bu kez Filistin'i işgal etmek için Mısır'da büyük kuvvetler tutmaya devam ettiler.

Bu çalışmada, 1914-1918 arasında bölgede bulunan Türk-Alman subaylarının adı geçen cephelerde askerî harekâtın yönetimi ile birlikte diğer konularda aralarında anlaşmazlıklar, mücadeleler ve sonuçlar hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmada, özellikle bölgede görev yapan subayların hatıraları, Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığının adı geçen cepheler ile ilgili yayınları ve çalışmaya yardımcı olacak diğer kaynaklardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sina, Filistin, Türk ve Alman Subaylar, Anlaşmazlıklar.

*Bu çalışma, 8-10 Ekim 2009 yılında Konya'da düzenlenen "Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Türk Alman İlişkileri Sempozyumu"na, sunulan tebliğin gözden geçirilmiş halidir.

**Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Çankırı, ismetuzen@myinet.com

The Some Conflicts between Turkish and German Officers in the Sinai and Palestine Front in the First World War (1914-1918)

Abstract

When the First World War broke out, the German sought to withdraw of the some British forces from the Western Front to other part of the world. For this aim the most suitable state was the Ottoman Empire. The Turk-German Alliance was made for this reason. Sinai and Palestine Fronts were the most important fronts for the German. Thus burden of Germany would be reduced thanks to these fronts and in order to disturb the British those regions were the most suitable places. After the Turk-German Alliance, the British began to hold great forces in Egypt. After the thread of the Turk invasion on Egypt came to an end, Britain continued to hold great forces in Egypt for proceeding into Palestine.

In this study, some information have been given on the conduct of war, conflicts, struggles and results between the Turk-German officers between 1914-1918 in these fronts. The used resources for this study mainly consist of memoirs of officers who served in these fronts, Official Turkish History about these fronts and other resources.

Keywords: Sinai, Palestine, the Turkish and German Officers, Conflicts.

Giriş

Birinci Dünya Savaşında, Almanlar ile Türkler karşılıklı çıkar ilişkisine dayalı bir ittifak anlaşması imzalamıştı. Almanların ittifaktan beklentileri, Avrupa'daki bazı İngiliz ve Rus birliklerini Osmanlı Devleti'nin meşgul etmesiydi. Birinci Dünya Savaşı başladıktan kısa bir süre sonra Alman Genelkurmay Başkanı vonMoltke, Enver Paşaya gönderdiği 10 Ağustos 1914 tarihli yazıda, Osmanlıların mümkün olduğu kadar çok Rus ve İngiliz kuvvetlerini üzerine çekmesi, enerjik bir çabayla İslam ihtilali gerçekleştirmesi, bu amaçla Kafkasya'ya karşı harekete geçilmesi, özellikle Mısır'a karşı bir sefer yapılması ve Avusturya'nın yükünü hafifletmek için mümkün olduğu kadar çabuk savaşa katılmasını istemişti¹. Osmanlı Devleti Kasım 1914'te savaşa girdiği zaman Kafkas, Sina ve Irak cepheleri açıldı.

Diğer Osmanlı cephelerinde olduğu gibi burada da Alman subayları orduda kurmay başkanlığı ve ordu komutanlığı görevlerini üstlendi. Hatta diğer cephelerden farklı olarak Sina cephesinde Alman ve biraz Avusturya askeri kullanıldı. Farklı bir kültürden ve askerî disiplinden gelen Alman subay ve askerleri ile Türk subay ve askerleri arasında bazı sorunlar yaşandı. Bu cephede Cemal Paşa emri altındaki vonKress² ile ve daha sonra cepheye gelen ErichvonFalkenhayn ile anlaşmazlıklar yaşadı. Kress, emri altındaki Refet (Bele) Bey ile ciddi sıkıntılar yaşadı. Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Falkenhayn'ın Filistin Cephesine gelmesi ile Türk subayları artan Alman etkisinden şikâyet eder hale geldi ve aynı şekilde Almanlar da Türklerden ve pasif direnişlerinden şikâyetçi oldular. Falkenhayn'ın yerine göreve atanan Liman vonSandersdöneminde ise Falkenhayn döneminde yaratılan Alman antipatisini azaltma gayretleri göze çarpmaktadır.

Bu cephedeki Türk ve Alman subaylarının çatışmasının sebebi nelerdir? Çalışmamızda yararlandığımız kaynakları değerlendirdiğimizde şunları görebiliriz:

- 1- Almanların savaş sürecinde Türkiye'de iken kendilerini sömürgelerinde gibi hissetmeleri, Osmanlı Devletini eşit bir devlet olarak görmemeleri ve bu konuda anlayışsız davranmaları.

¹KressvonKressenstein, **Türklerle Beraber Süveyş Kanalına**, Çev. Mazhar Besim Özalpaşan, Askerî Matbaa, İstanbul 1943, s.13.

²Kanal Seferinin kesinleşmesi üzerine Başkomutanlık Vekâleti Suriye'deki 4. Orduya bağlı 8. Kolorduyu görevlendirdi. Bu Kolorduya Başkomutanlık Vekâleti Harekât Şubesi Müdürü Yarıbay KressvonKressenstein atandı. Kress 27 Eylül 1914'te Şam'a gelerek göreve başladı ve Kanal Seferi hazırlıklarına kaldığı yerden devraldı. 4. Ordu Komutanlığına atanan Ahmet Cemal Paşa, 6 Aralık 1914'te Şam'a geldi ve Kanal Seferi hazırlıklarına hız verdi. Falkenhayn'ın gelişine kadar, Cemal Paşa 1917 sonuna kadar 4. Ordu Komutanı olarak görev yaptı. VonKress de 1 Aralık 1917'de bu cephedeki görevinden alındı. Bkz. Cemal Paşa, **Hatıralar**, Düzenleyen: Behçet Cemal, İstanbul, Çağdaş Yay., 1977;Kressenstein, **a.g.e.**, s.15 vd.

2- Almanların bu davranışı sonucunda, Türklerin egemenlik haklarını Almanlarla paylaşmama konusundaki kıskançlığı.

Birinci maddeyi açarsak, Almanya emperyal bir devlettir ve etken bir konumdadır. İttifak yaptığı Osmanlı Devleti bağımsız olsa da zayıf ve çökmekte olan bir devlettir. Tümüyle müttefiklerine bağımlı ve muhtaç bir haldedir. Osmanlı Devletinin bu yapısı, Osmanlı ordusunda hizmet eden Alman Askerî Heyeti'ndeki³ Almanların kendilerini üstün görmelerine, Türkleri kendilerine muhtaç gibi görmelerine, Türklere tepeden bakmalarına ve onları hor görmelerine neden olmuştur. Oysaki İngiltere ve Rusya'ya zarar vermek açısından Osmanlı Devleti ile ittifaka Almanya daha çok muhtaçtı.

Türkiye'ye gönderilen Alman subaylarının çoğu Osmanlı Devleti hakkında bilgi sahibi değildi. Özellikle bu durum Yıldırım Orduları Grubu Karargâhı için çok daha yaygındı⁴. Savaş süresince meydana gelen anlaşmazlıklar iyi tercüman eksikliğinden de doğmuştu⁵. Alman subayları için yaşça daha genç ve askerî tecrübeleri itibarıyla çok daha zayıf olduğunu iddia ettikleri Türk subaylarının emrinde çalışmak oldukça ağır geliyordu⁶. Avusturya-Macaristan Askerî Ataşesi'ne göre, Almanlar özellikle Prusyalılar kendilerini sevdirecek kabiliyette değildi. Prusyalı subay, asker olarak mükemmel olmasına rağmen diğer yönlerden çok eksikti⁷.

Almanların genellikle içine düştüğü diğer bir hata da, Almanya'da iyi sonuçlar veren metotları Türkiye'nin özel şartlarını yani iklim, millet ve kültür özelliklerini dikkate almadan Türk ordusunda da uygulamaya kalkmaları idi. Diğer hata da Türklerin millî gurur ve vatanseverlik duygularının göz önünde tutulmaması idi. Bu da Türklerin bazı direnişlerine ve üstesinden zor gelinir pasif davranışlarına yol açıyordu⁸.

İkinci madde ile ilgili olarak da şunları söyleyebiliriz ki 1908'de Meşrutiyeti ilan ettiren İttihat ve Terakki Cemiyeti, o tarihten itibaren Osmanlı Devleti'ni saygın bir mevkie kavuşturmak için çalışmış, toprak

³ Birinci Dünya Savaşında Türkiye'deki Alman Askerî Heyeti hakkında bkz. Jeduha, L.Wallach, **Bir Askerî Yardımın Anatomisi**, Çev. Fahri Çeliker, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985; Liman vonSanders, **Türkiye'de Beş Yıl**, Yayına Haz: Muzaffer Albayrak, Yeditepe Yayınevi, İstanbul2006.

⁴Sanders, a.g.e., s.145; HansGuhr, **Türklerle Omuz Omuza**, Çev. Eşref Özbilen, Türkiye İl Bankası Kültür Yay., İstanbul 2007, s.4.

⁵Sanders, a.g.e., s,145; Kressenstein, a.g.e., s.16.

⁶ Örneğin, Kress yaşça küçük olduğu 8. Kolordu Komutanı Mersinli Cemal Paşanın komutası altında olmasına üzülmemektedir. Kressenstein, a.g.e., s.19.

⁷JosephPamiankowski, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü**, Çev. Kemal Turan, Kayıhan Yay., İstanbul 1990, s.53.

⁸Kressenstein, a.g.e., s.21-22; Sanders, a.g.e., s.215; A. N. Kurat, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1966, s.47-48.

bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumaya çalışmıştı. Karşılıklı çıkar ilişkisine dayanarak eşit şartlarda Almanya ile ittifak yapıp hayatta kalmayı garanti etmek istemişti. İttihatçıların bu psikolojisini bir türlü anlamak istemeyen Almanlar Osmanlı Devleti'nesömürge yapılmış bir Afrika/Asyatoprağına davrandığı gibi davranmak istemişti. Elbette egemenlikleri konusunda kıskanç davranan Türk subayları Almanların bu tür davranışlarına müsamaha etmeleri mümkün olmamış ve gerekli tepkileri göstermişlerdir. Bu tepkilere karşı Alman subayları sık sık istifa silahına başvurmuş ve bunun sonucunda Türk üst makamları yumuşamak ve geri adım atmak zorunda kalarak uzlaşma yoluna gitmişlerdir.

Şimdi bu düşünceler ışığında bu cephelerdeki Türk-Alman subaylarının çekişmesini örneklerle iki dönem halinde ortaya koyacağız.

Savaşın Başından Yıldırım Ordular Grubu'nun Kurulmasına Kadar (1914-1917)

Bahriye Nazırı Cemal Paşa, 4. Ordu Komutanı olarak Şam'a geldikten iki gün sonra, Başkomutan Vekiline vekâlet eden Liman vonSanders'ten8 Aralık 1914 tarihli aldığı telgrafta, Mirliya Bak Paşanın yanında Alman Hükümeti'nin çeşitli nişanları olduğu ve bunların Padişaha sadık olarak hizmet eden seçkin Arap şeyhlere Alman İmparatoru adına verilmesine karar verildiği, hangi şeyhlere verileceğini de Kress'in Cemal Paşaya ve İstanbul'a bildireceği ifade edilmişti. Buna sert tepki gösteren Cemal Paşa aynı tarihte, kabile şeyhlerinin ödüllendirilmesi yetkisinin Ordu Komutanı olarak kendisine ait olduğunu, emrindeki Kress'in bu yetkiye sahip olmadığını, gelecek Alman nişanlarının kendisine teslim edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu sert uyarı üzerine Sanders, nişanları Cemal Paşanın dağıtacağını söylemiş ama bunların Alman İmparatoru adına verileceğini belirtmeyi de ihmal etmemiştir⁹.

Birinci Kanal Seferinin¹⁰ başarısızlığı üzerine Türk ve Alman subayları başarısızlığın suçunu birbirinin üzerine atmıştı. Seferi ve saldırıyı en ince ayrıntısına kadar planlayan Kressolduğu halde başarısızlığın kaynağının Türk subayları olduğunu iddia etmekten çekinmemiştir¹¹.

Birinci Kanal Seferinden sonra Ordu Komutanı Cemal Paşa ve Kress arasında ciddi sorunların yaşandığı görünmektedir. Bunların ilki, Cemal

⁹ Ali Fuat Erden, **Birinci Dünya Harbinde Suriye Hatıraları**, b.y., İstanbul, 1954, s.13-14.

¹⁰ Ağustos 1914'ten itibaren başlayan Kanal Seferi 4. Ordu Komutanı Cemal Paşanın komutasında yaklaşık 25.000 kişilik bir ordu ile 2/3 Şubat 1915 tarihinde gerçekleşmiş ancak Süveyş Kanalından geçiş başarısız olmuştur. Geniş bilgi için bkz. Cemal Paşa, a.g.e.; Kressenstein, a.g.e.; T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi (Harbin Başlangıcından İkinci Gazze Muharebeleri Sonuna Kadar)**, C.1, Haz., Yahya Okçu-Hilmi Üstünsöy, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1979.

¹¹ Kressenstein, a.g.e., s.61-62.

Paşanın Kress'ten Alman Askerî Heyeti ile Kress'in muhabere şifre anahtarını istemesiydi. Bu talep üzerine Kress, bunu yapmaya yetkili olmadığını, Alman Askerî Heyet Başkanı Sanders'e başvurmasını bildirdi. Birkaç gün sonra Cemal Paşa geri adım atarak, bütün meselenin bir yanlış anlamadan doğduğunu bildirmiş ve özür dilemişti¹².

21 Ocak 1916'da Enver Paşa sadece tercümesinde zorluk çekilecek emirlerin bazı ayrıntı ve teknik terimler içerdiği için, birer Almanca suretinin Kress'e gönderileceğini, İkinci Kanal Seferine¹³ katılacak Alman birlikleri için gerekli malzeme hakkındaki soruların cevaplarının İstanbul'dan doğrudan Kress'e Almanca olarak gönderileceğini, Kress'in de bu konuda Cemal Paşaya bilgi vereceğini, bu konuda bir mahzur olup olmadığını sormuştu. Buna aynı tarihte cevap veren Cemal Paşa İkinci Kanal Seferi için Türkçe ve Almanca tüm emirlerin Ordu Komutanı olarak kendisine verilmesini, doğrudan doğruya Kress'e tebligat yapılmasına ve de Kress'in doğrudan İstanbul ile haberleşmesine razı olmadığını, önerilen şeklin mevcut kanunları “*ihlal ve emir ve kumandaya iştirak gibi telakki*” edeceğini bildirmişti¹⁴. Görüldüğü üzere Cemal Paşa ordu hiyerarşisi içinde kendi yetkilerinin dışında gelişme ve müdahalelere sıcak bakmamış ve Ordu Komutanı olarak kendisine bağlı birisine bu kadar özerklik verilmesine şiddetle karşı çıkmıştır.

Mart 1916 sonunda Cemal Paşa ile Sefer Kuvveti Komutanı olarak görev yapan Kress arasında yaşanan olay şuydu: Cemal Paşa, 1,5 senedir çölde Türk üniforma ve rütbeleri taşıyan Filistinli Alman gönüllülerini er rütbesine indirilmesini istemiş ve Kress de buna itiraz etmişti. Bu şekilde Cemal Paşaya karşı Alman hemşerilerinin çıkarlarını korumaya çalışmıştı. Bundan başka Cemal Paşa, Sefer Kuvveti karargâhına Hıristiyan rahiplerinin alınmasını da uygun bulmamıştı. Paşanın bu düşüncesini “*cinayet*” olarak niteleyen Kress, Alman seyyar hastanelerinin gelmesinden sonra Katolik rahiplerini bu hastanelerin kadrolarına nakletmekle bir çözüm bulabilmişti. Kress, tüm bu girişimleri Cemal Paşanın maiyetinde Almanlara düşmanca fikirler besleyen kişilerin önemli mevkilere gelmesine bağlamıştı¹⁵.

¹²Kressenstein, a.g.e., s.93.

¹³ Birinci Kanal Seferinden sonra İkinci Kanal Seferi için hazırlıklara başlanmıştır. Bu uzun bir zaman alacaktı. Diğer yandan Çanakkale cephesinin açılması da gecikmeye yol açan bir diğer unsurdur. Çanakkale cephesinin kapanmasının ardından yaklaşık 18.000 kişilik bir kuvvetle Ağustos 1916'da İkinci Kanal Seferi yapılmıştır. Türkler yaklaşık 4.000 kayıp vererek geri çekilmiştir. Bundan sonra Kanal seferleri sona ermiştir. İngilizler Sina Çölü'nde demiryolu döşeyerek ilerlediler ve Filistin'e dayandılar. 1917 baharında Filistin'e saldırmaya başladılar. Cemal Paşa, a.g.e.; Kressenstein, a.g.e.; T.C. Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e., G. MacMunn-Cyrril Falls, **Military Operations; Egypt&Palestine**, Vol.1, London, TheImperialWarMuseum, 1996.

¹⁴ Ali Fuat Erden, a.g.e., s.174-175.

¹⁵Kressenstein, a.g.e., s.97.

İkinci Kanal Seferinin başlamasından kısa bir süre önce, 13 Temmuz 1916'da Kress Cemal Paşaya çektiği uzun telgrafta, “*iaşe hususu temin edilmemiş bir teşebbüse başlayarak Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorlarının askerleriyle kıymetli malzemelerini felakete sürüklemekten*” adı geçenlere karşı önce Cemal Paşanın sonra da kendisinin sorumlu olduğunu,¹⁶ üç gün içinde iaşe sorunu çözümlenmezse istifa edeceğini bildirmişti¹⁷. Cemal Paşa bu telgrafa, sebebi aşağıda açıklandığı üzere, cevap verme tenezzülünde bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde Cemal Paşa hem İkinci Kanal Seferine hem de Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in isyanı nedeniyle Medine'ye gönderilecek yeterli erzak sorunuyla uğraşıyordu ve her ikisini iaşe edecek ulaşım ağına ve erzaka yeterince sahip değildi.

Kress, 17 Temmuz'da Cemal Paşaya bir telgraf daha göndermiştir. Telgrafta, henüz telgrafına bir cevap alamadığını, erzak eksikliği şartları altında hâlâ Kanal Seferi yapılmak isteniyorsa kendisinin bu görevden alınmasını, erzak eksikliği nedeniyle düşman karşısında alınacak sonuçların sorumluluğunu reddettiğini, ayrıca nakliyat konusunda verilen vaatlerin yerine getirilmediğini Alman ve Avusturya-Macaristan ataşemiliterlerine bildireceğini belirtmiştir. Cemal Paşa da aynı tarihte gönderdiği şifreli cevapta, telgrafını aldığını, ama telgrafına bir Kolordu Komutanının Ordu Komutanına uygun olmayan bir dil kullandığı için cevap vermediğini, gönderilen Alman ve Avusturya-Macaristan birliklerinin Kress'in emrine değil Padişahın emrine verildiğini, Padişahın da bu birliklerin yönetimini kendisine bıraktığını, Sefer Kuvveti komutanı olduğu halde sadece Alman ve Avusturya-Macaristan birliklerinden bahsetmesinin uygun olmadığını, her hareketinin Ordu Komutanı olarak kendisine karşı sorumlu olduğunu ve ayrıca adı geçen ataşemiliterlerle haberleşmeye yetkisinin olmadığını bildirmiştir¹⁸.

Cemal Paşa 18 Temmuz'da Enver Paşaya Kress'iniki telgrafını, verdiği cevapları ve Kress'in askerî nezaketi aşan sertbir dil kullanmaya başladığını ve şımarıklığına daha ne dereceye kadar dayanacağını

¹⁶Kress, yiyecek eksikliği yüzünden ölecek olan Türk erlerini hiç anmamakta ve yalnız Alman ve Avusturya-Macaristan erlerine önem vermektedir. Bunu da çekinmeden Komutanı olan Cemal Paşaya bildirmektedir. Hâlbuki Sefer Kuvvetinde bunların sayısı Türklerden çok az olduğu gibi, yeni Kanal Seferi sırf Fransa Cephesinde Alman yükünü hafifletmek için yapılmaktaydı. Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.3, K.3, **TTK Yay., Ankara 1983**, s.311-312.

¹⁷ Ali Fuat Erden, “Çölde Son Türk Destanları”, **Dünya**, 16 Ekim 1955. Kress, Filistin'e bir Alman birliğinin gönderilmesinin Türklerde Almanların sürekli olarak Filistin'e yerleşecekleri hakkındaki endişelerini arttıracakını, zaten Almanların buna benzer niyetler taşıdığına dair olan şüphenin Türkler arasında büyük ölçüde yayıldığını belirtmektedir. Kressenstein, **a.g.e.**, s.80.

¹⁸ Erden, **Dünya**, 17 Ekim 1955.

bilmediğini arz etmiştir¹⁹. Sonunda Kress ile Cemal Paşa arasındaki yaşanan bu konudaki soruna 22 Temmuz 1916'de Enver Paşa son noktayı koydu: “Vaziyet-i umumiye strateji Kanal harekâtının devamını emrediyor. ‘Paşa’ (Kanal) Seferinin kesilmemesi ve Birinci Sefer kuvvetinin iaşesi için her şeyin yapılmasına fevkalade ehemmiyet veriyorum. ... Sina çölü nakliyatı bitmeden evvel Hicaz’a nakliyata başlanmayacaktır.”²⁰

Sonuçta 4 Ağustos'taki İkinci Kanal Seferi başarısızlıkla sonuçlanmış ve Kress 4.000 kayıp vererek geri çekilmişti. Başarısızlık Türk ve Alman subaylarının sınırlarını bozmuştu. Bu başarısızlık sonunda Türk ve Almanlar arasındaki sorunlar iyice su yüzüne çıkmış ve dile getirilir olmuştu. Kress'e göre, özellikle Alman birliklerine verilen Türk erlerine Almanlar tarafından yapılan muamele Türk subaylarının birçok şikâyetine sebep olmuştu. Çoğunlukla Alman subayları, Türk astlarına, Alman erleri de Türk erlerine karşı gerekli olan doğru muameleyi göstermemişti. Bunu şu cümlelerle ifade etmişti: “Biz Almanlar müttefiklerimizin insanlık ve askerlik karakterleri hakkındaki hükümlerimizde, o zaman lüzumu kadar basiret ve ihtiyat gösteremiyorduk. Diğer cihetten Türk arkadaşlarımız da tam yerinde olmamakla beraber maraz derecesini bulan bir hassasiyet ve bariz bir itimatsızlık hüküm sürüyordu.” Kress, Almanların Türklere karşı dikkatsiz davranışlarının farkında olmakla beraber bunu düzeltecek girişimde bulunmadığı gibi, bu itimatsızlığın Türklerin az veya çok oranda meslekî ve genel bilgilerinin eksikliğinden kaynaklandığını söyleyerek suçu yine Türklerin üzerine yığmaktadır²¹.

İkinci Kanal Seferinin hemen sonunda Kress ve emrindeki 3. Tümen Komutanı Refet Bey arasında ipleri koparma noktasına getiren olaylara da yer vermek uygun olacaktır.

Alman makineli tüfek bölüğü erlerine bile hizmetleri için birer Türk eri verilmişti. Yapılan işi beğenmeyen Almanların bazen Türk erlerini tokatladığı görülmüştü²². Refet Bey bunu öğrenince Almanları böyle davranmaktan menetmiş, onlar da bunu Kress'e şikâyet etmişti. Kress konuyu açtığında, Refet Bey hemen bütün Almanları huzuruna çağırmış ve çok sert bir konuşma yapmıştı. Almanların hiçbir işe yaramadığını, korkaklıklarını, emir dinlemediklerini, kusurlarını bizzat şahıs şahıs göstererek sıralamıştı. Ardından bunların Almanya'da ya iltimaslı kişiler olduğunu ya da hiçbir işe yaramadıkları için Türkiye'ye gönderildiklerini belirttiikten sonra, el-Ariş'te Alman olan bir Deve Kolu Komutanının bir

¹⁹ Erden, **Dünya**, 17 Ekim 1955.

²⁰ Erden, **Dünya**, 18 Ekim 1955. “Vaziyet-i Umumi”den kasıt Almanların Fransa (Batı) Cephesindeki nazik durumu ile ilgiliydi. Çünkü İngilizler Mısır'dan Fransa'ya sürekli kuvvet kaydırıyordu.

²¹ Kressenstein, **a.g.e.**, s.123.

²² Kress, özellikle en şiddetle cezalandırdığı şeyin Almanların Türklere tokat attığı durumlar olduğunu söylemektedir. Kressenstein, **a.g.e.**, s.124.

Türk teğmenine tokat attığını, onun hemen Almanya'ya gönderilmesini istemiş, eğer rastlarsa hemen köpek gibi öldüreceğini, başka bir Alman yüzbaşının Türk teğmenine hakaret ettiğini, onun da Almanya'ya gönderilmesini istemiş aksi halde gördüğü yerde ayaklarının altına alarak çiğneyeceğini, Avusturyalılardan memnun olduğunu, Türk milletinin ve Türk ordusunun gözünde Almanların bir itibarının kalmadığını, toplantıda bulunan Almanları göstererek bunları beraberinde götürmesini, kendilerine ihtiyacının olmadığını, bu söylediklerini rapor halinde vereceğini ve bu raporu istediği makamlara gönderebileceğini de eklemişti. Kress'in ve diğer Alman subayların Refet Beyin bu çıkışına ve sözünü sakınmamasına ve ağır eleştirilerine çok alındıkları görülmektedir. Kress bunun üzerine Refet Beyden Almanların affedilmesini istemişti. Daha sonra Refet Bey söylediklerini bir rapor halinde Kress'e vermişti²³. Kress'e göre, Refet Bey bu raporda Almanlara karşı büyük kusurlar isnat etmişti. İstisna durumlarda Türkler haklı olsa da Refet Beyin ifadeleri “*şekil ve metin itibariyle o kadar ağır ve aşağılama ihtiva etmekte idi ki, bundan sonra kendisiyle bir işbirliği yapmak*” düşünülemezdi. Bu yüzden, Cemal Paşadan, bir daha yeri kolay kolay dolmayacağını bildiği halde Refet Beyin başka bir birliğe gönderilmesini istemiştir. Çünkü Refet Beye karşı Alman subaylarının kırgınlığı o kadar büyüktü ki Kress buna mecbur kaldığını belirtmektedir²⁴. Buna rağmen, Refet Beyin Kress'in Türkiye'den ayrılışına kadar birlikte çalıştığı görülmektedir.

Türklerin memnun olmadıkları diğer bir husus da Almanların, Türklerden çok daha iyi ve bol miktarda iye edilmeleri konusu idi. Kress'e göre, en asgarî bir hayat yaşayan Türk subay ve erlerinin kendilerine oranla Alman, Avusturya ve Macar arkadaşlarının çok mükemmel iye edildiğini ve çok iyi bakıldığını görünce, kıskançlık duymalarını insanî ve doğal bulmak gerekir²⁵. İkinci Kanal Seferine katılan Fuat Gücüyener de 4 Ağustos 1916'daki muharebe sırasında aynı konuda gözlemini şöyle anlatıyor: “*Bu esnada bizim sol yamacımız altında kuytuca bir kum deresi içinde bulunan...çölde biz kuru peksimet yerken kendilerine her nedense bol bol has ekmek verilen Almanların bir makineli tüfek bölüğü bu ateşimize iştirak edeceğine yanımızda o sanki bir süsmüş gibi bulunduğu yerde biraz daha sinerek duruyor.*”²⁶ Beslenme konusunda Almanlar lehine olan farklılık savaşın sonuna kadar sürdü. Ayrıca Alman subaylarının Türk arkadaşlarına kıyasla aldıkları yüksek maaşlar da Türkler tarafından hoş karşılamıyordu²⁷.

²³Güralp, a.g.e., s.124-126.

²⁴Kressenstein, a.g.e., s.124.

²⁵Kressenstein, a.g.e., s.130.

²⁶Ş. FuadGücüyener, **Sina Çölünde Türk Ordusu**, Anadolu Türk Kitap Deposu, İstanbul1948, s.118.

²⁷Wallach, a.g.e., s.185.

Muharebe dışında kalan zamanlarda Kress, emrindeki Alman subaylarının her gün Türklerden şikâyet etmesine rağmen bir Alman yüzbaşının hiç şikâyet etmemesini tuhaf bulmuş ve bunu sebebini sormuştu. O da, cepheye geldiği gün ambar memurunu ziyaret edip beraber kahve ve sigara içtiklerini, kendisine Türkiye hakkında güzel birkaç cümle kullandığını, istediği zaman otomobilinden faydalanabileceğini söylediğini, bu yüzden bir ihtiyacı olduğunda kendisine zorluk çıkarmadığını söylemiştir. Kress, bu yöntemi diğer Alman subaylarına da öğretmesini istemiş ama yüzbaşı bunu zaten yaptığını ama kimsenin buna tenezzül etmediğini ve çoğunun “*bu usullerle iş görmek bir Prusyalı subayın şerefiyle mütenasip değildir. Türkler mukavele mucibince erzak ve yemek vermek mecburiyetindedirler ve bunun için bu işe memur astsubayı nizamî olan makbuzuyla ambara göndermek kâfi gelir*” cevabını verdiklerini belirtmiştir²⁸.

Birinci Gazze Savaşı (26 Mart 1917) öncesi, Cemal Paşa Gazze'nin savunması için bazı önerilerde bulunmuş ve Kress bu tavsiyeleri kabul etmemişti. Aldığı savaş düzeni hakkından ısrar etmiş ve Cemal Paşanın önerilerini “*müdahale*” kabul edip istifaya kalkmıştı. Bunun üzerine Cemal Paşa, Kress'in aldığı tedbirleri kabul ederek geri adım atmıştı. Yapılan tek değişiklik Gazze Komutanı Alman Binbaşı Tiller yerine 53. Tümen Komutanı²⁹ atanması olmuştu. Kress'e göre, Türk alay kumandanlarının bir Alman binbaşının emri altına verilmesine Cemal Paşa razı olmamıştı. Kress anılarında, fikir ayrılıklarınınmüttefikler arasında kaçınılmaz olduğunu kabul ediyor ve şöyle devam ediyor: “*Cemal Paşanın muhitinde bize karşı düşman zihniyetteki unsurlarla yapılan sessiz savaş, üstün kuvvetteki İngilizlerle ve biz Avrupalılara yabancı olan bir iklim ile yapılan savaştan çok fazla sinirlerimi harap etmişti.*”³⁰4. Ordu Kurmay Başkanı Erden'e göre, Kress'in “*düşman zihniyetteki unsurlar*”dan kastettiği Ordu Kurmay Başkanı yani kendisi idi ve bu suçlama asılsızdı. Kressher zaman kendi fikirlerinin aynen kabul edilmesini istiyordu. Oysa ki Ordu Kurmay Başkanının her konuda kendi fikirlerini ortaya koyması gayet olağan bir şeydi. Bu fikirlerKress'in fikirlerine ve isteklerine uymadığı zaman da bunu “*düşmanca zihniyet*” olarak algılıyordu³¹.

²⁸Kressenstein, a.g.e., s.129.

²⁹ Ne yazık ki 53. Piyade Tümeni Komutanı Albay Musa Kazım, Kurmay Başkanı Yüzbaşı Rahmi (Apak) ve iki emir subayı Gazze Komutasını almak üzere giderken İngiliz saldırısı başlamış ve yolda ikendikkatsizlikleri yüzünden İngiliz süvarileri tarafından esir düşmüşlerdi. Kaynak, T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi**, s.526.

³⁰Kressenstein, a.g.e., s.142-143; Ali Fuat Erden, **Dünya**, 24-25 Aralık 1955.

³¹ Ali Fuat Erden, **Dünya**, 25 Aralık 1955.

Cemal Paşanın Kress'i tamamen başıboş bırakmadığı ve yanında sürekli casuslar bulundurduğu anlaşılmaktadır. Buna ilk defa değinen Nogales, Kress'in karargâhında Tevfik Efendi adlı bir Süryani'nin Cemal Paşa ve Kurmay Başkanı Ali Fuat Erden'in casusluğunu yaptığını ve Kress'in bundan habersiz olduğunu iddia etse de³², Kress'in her hareketinin izlendiğinin farkında olmamasının imkânsız olduğu kanaatindeyiz. Burada sorun kimin Cemal Paşa adına hareket ettiğini bilememesi olabilir.

Bir Ordu komutanının emrinde olan Kress tüm bu itiraz ve karşı koymaları Cemal Paşa gibi bir kudretli komutana karşı yapmış ve Paşa da yaptıklarından sonra geri adım atmak zorunda kalmıştır. Her hangi bir Türk komutanının Cemal Paşaya karşı itirazı mümkün olmamıştır. Hatta Enver Paşa bile Cemal Paşaya karşı sürekli alttan almıştır. Cemal Paşanın Kress'in tahammül edilmez davranışlarına katlanması Almanlarla işbirliğinin devamına mecbur kaldığından olsa gerektir.

Çanakkale zaferinden sonra Türklerin psikolojisinde meydana gelen değişiklik de Almanlara ve Almanlarla ittifaka bakışa önemli ölçüde yansdığı anlaşılmaktadır. Türk birliklerine Alman subaylarının komuta etmesi onur kırıcı olarak görülmeye başlanmıştı. Zaferle sonuçlanan Çanakkale savaşları Türklerin kendine güvenini arttırmış ve artık Almanlara ihtiyaç kalmamış gibi davranmaya başlamışlardı. Hatta Avrupa'daki cephelere Türk kolordularının gönderilmesi ile Almanların kendilerine muhtaç olduğunu düşünmüşlerdi³³.

³²Rafael de Nogales, **Osmanlı Ordusunda Dört Yıl (1915-1919)**, Çev. Vedii İlmen, Yaba yay., İstanbul 2008, s.228-229.

³³Sanders, **a.g.e.**, s.145; Guhr, **a.g.e.**, s.125-126; Wallach, **a.g.e.**, s.184. Türk subaylar ile Alman subayların çatışmasına diğer iki cepheden de örnek vermek faydalı olacaktır. İlki Kafkas cephesinden: Kafkas Ordusu için kurulan Kayak Müfrezesi dolayısıyla Türk ve Alman subayları arasında meydana gelen çatışmalar o günlerde büyük heyecan yaratmıştı. Bazı ufak tefek olaylardan sonra orada bulunan bir Türk süvari yüzbaşısı bir Alman teğmeninin kendisini selamlamasını istemiş, bunun üzerine birliğin Alman komutanı (bir binbaşı) diğer Türk subaylarının yanında yüzbaşıya: "*Benim bulunduğum yerde siz hiçbir Alman subayına bir şey emredemezsiniz.*" demişti. Wallach, **a.g.e.**, s.185. Diğer örnek de Irak cephesinden: Nisan 1917'de Irak'ta bir 14. Tümene komuta eden Bavyeralı Yarbay Schraudenbach ile cereyan eden bir olay, Türk-Alman ilişkilerini patlama noktasına getirmişti. 13. Kolordu Komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa bir çekilme sırasında korkusundan tümenini terk etmiş olan bu Alman komutanı ile Saksonyalı emir subayını suçlamıştı. Harp divanıca bir araştırma yapılmasını önlemek için Schraudenbach "*izin*" rica edince, Ali İhsan Paşa "*istifasını*" kabul ettiğini bildirdi. Alman subayının tekrar saygınlığını kazanması için tam 5 ay uğraşıldı. Askerî Heyet tarafından yapılan bir Alman adlı soruşturması Alman subayına yöneltilen suçlamayı haksız buldu. Sanders, AskerîKabine'ye, sert Alman ruhuna uygun bir taktik eğitimden hiç haberi olmayan Ali İhsan Paşanın, bir Alman kurmay subayını ağır bir şekilde suçlamasının asla haklı görülemeyeceğini yazdı. Sanders Türk generalini, tanıdığı en büyük Alman düşmanı olarak tanımladı. Nihayet iki Alman subayı da Türk hizmetinden ayrıldı. Wallach, **a.g.e.**, s.211; Konu hakkında Ali İhsan Sabis'in anlatımı için bkz. Ali İhsan Sabis, **Birinci Dünya Harbi**, Cilt:4, Nehir Yayınları, İstanbul 1991, s.122 vd.

Pamiankowiski'yebu psikoloji ve düşünceyi bir Türk subayı şöyle izah etmişti: “*Türk savaş politikası hali hazırda bir dönüm noktasına ulaşmıştır. Bu ana kadar Türkiye var olmak ve varlığını güçlendirmek için savaşmıştı. Şimdi ise imparatorluğun bağımsızlığının korunması Türk hükümetinin başlıca göreviydi. Bu bağımsızlık maalesef Alman dostlarımız tarafından tehdit ediliyordu.*” Aynı subay, gündüz İstanbul sokaklarında marşlarla yürüyen Alman birliklerinin Türk halkını huzursuz ettiğini de belirtmişti³⁴.

Yıldırım Orduları Grubunun kurulmasından Dünya Savaşına Kadar (1917-1918)

11 Mart 1917’de Bağdat İngilizlerin eline geçti. 11 Haziran 1916’da Mekke’nin düşmesinden sonra bu olay İslam dünyasındaki Türk prestiji için ikinci bir ağır darbeydi. Geri alınması için Türkler ve Almanlar arasındaki görüşmelerden sonra General Falkenhayn’ın bir ordular grubu başında bu işe görevlendirilmesine karar verildi³⁵.

Yıldırım, Birinci Dünya savaşı sırasında Almanya’nın Türkiye’deki savaş yönetimine bakışında önemli bir değişimi ifade ediyordu. Şimdiye kadarvar olan politika, Alman Askerî Heyeti’ndeki subayların biraz arttırılması, Sina Cephesi için birkaç Alman birliği ve diğer cephele için de bir iki batarya ile uçak müfrezesi ve araç gönderilmesi, para ve malzeme yardımı şeklinde idi. Fakat şimdi Yıldırım başka bir temel üzerine kuruluyordu. Girişimin başında bir Alman ordu komutanıyla, tamamen Alman subaylarından oluşan ve Alman esaslarına göre kurulmuş bir Ordular Grubu Karargâhı bulunacaktı (Almanlar Yıldırım’a “F. Ordular Grubu” diyordu). Karargâhın yanında bir de bir taburluk askerî kuvvet olacaktı. Ordular Grubunu Türk orduları oluşturacaktı. Bu teşekkülün oluşması sürecinde Türkiye’deki Alman Askerî Heyeti Başkanı’na bile danışılmamıştı³⁶.

Ordular Grubu Karargâhı 64 Alman, 11 Türk subayından oluşuyordu. Ordular Grubu Başkanlığına atanan Falkenhayn Türk mareşallğine yükseltildi. Türk subaylarının çoğu, tercüman, emir subayı gibi önemsiz yerlerde çalıştırılmış ve karargâh üzerindeki her türlü Türk etkisi en baştan önlenmişti. Türklerin buna içermeleri boşuna değildi. Karargâhın Alman subayları Avrupa’daki cephelelerden geliyordu ve ne yeni cepheyi ne de Türkleri tanıyordu. Askerî Heyet Başkanı Sanders 1913’te Türkiye’de göreve başladığında önceki Alman subaylarını “Türkleşmiş” kabul ederken şimdi Falkenhayn da Türkiye’deki Alman Askerî Heyeti’ndeki subayları

³⁴Pamiankowiski, a.g.e.,s.163-164

³⁵ T.C Genelkurmay Başkanlığı, **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina ve Filistin Cephesi**, C.2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1986, s.82-83.

³⁶Sanders, a.g.e.,s.211-214.

Türkleşmiş sayıyor ve onları dinlemek istemiyordu. Falkenhayn emirleri, Berlin'deki Doğu dilleri kurslarında Türkçe öğrenmiş Almanlara tercüme ettiriliyordu. Bu yüzden emrindeki Türklerin sempatisini yitirmesine ve Türk subaylarının kendilerini dışlanmış hissetmelerine neden oluyordu. Bu yüzden Alman emirleri her alanda pasif direnişlerle karşılaşılıyordu. Almanların verdikleri bütün raporlar, Türklerin çok sayıdaki pasif direnişlerihakkındaki şikâyetlerle doluydu³⁷.

Filistin'deki İngiliz saldırısı tehlikesinin artması üzerine önce buradaki tehlikenin önlenmesi ve ardından Bağdat'ın kurtarılmasına karar verildi³⁸. Bu durum Cemal Paşanın konumunu tehdit eder hale getirdi. İstanbul'a para almak üzere bir hafta için gelen Cemal Paşa bu sırada Almanya ve Avusturya imparatorlarının daveti üzerine 25 Ağustos 1917'de Avrupa'ya gitti³⁹. Aslında Cemal Paşa ve Falkenhayn arasında Filistin'de bir çözüm bulmak ve muhtemelen Cemal Paşanın yokluğunda düşünülen çözümü uygulamak için Avrupa'ya davet edilmişti. Nitekim Almanya'da iken Enver Paşadan aldığı telgrafta, Filistin Cephesindeki İngilizleresaldırmaya karar verildiğini, bunun için Falkenhayn'ın Filistin'e gönderildiğini ve bu durumda Filistin Cephesinin de Falkenhayn'ın komutasına verilmesinin gerekli olduğu belirtiliyordu. Cemal Paşa bu telgrafın kendisi için "*en elim bir darbe*" olduğunu yazmıştır⁴⁰.

Bu oldubitti karşısında, Cemal Paşa Almanya'dan döndükten sonra, Suriye ve Arap meselesinin nazik durumundan dolayı uzlaşmaya karar verdiğini, Eğer Falkenhayn iyi niyetli olsaydı bu uzlaşma şeklinin süreceğini, fakat onun bir kere Filistin'e girdikten sonra, her türlü yola başvurarak Suriye'de kendisinin makamına geçmek istediğini iddia etmiştir. Ayrıca, Yıldırım Orduları Grubu'na bağlı 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa ile Filistin'deki son gelişmeleri hakkında uzun uzun görüştüğünden sonra Falkenhayn'ın "*memleketin başına Allah tarafından en son bir bela olmak üzere yaratıldığı*" sonucuna varmıştı⁴¹.

Yıldırım Orduları Grubu içinde yer alan 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa yeni gelişmelerle birlikte Filistin Cephesi hakkında tespit ettiği noktaları, 20 Eylül 1917 tarihli bir raporla Enver, Talat ve Cemal Paşalara sunmuştu. Raporda özetle, Sina Cephesinin bir Osmanlı kumandanı komutası altında olması ve Falkenhayn'ın da bir Osmanlı kumandanı emrinde çalışması gerektiğini, bölgedeki Müslüman Arap nüfusu düşünerek

³⁷Wallach, **a.g.e.**, s.194; Kressenstein, **a.g.e.**, s.165 ve 172.

³⁸H.H.E. Erkilet, **Yıldırım**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2002, s.48-50.

³⁹T.C Genelkurmay Başkanlığı, **a.g.e.**,C.2, s.95; Cemal Paşa, **a.g.e.**, s.245-249. Türk Başkomutanlık Karargahı genelde ordu komutanlarını değiştirmek için yaygın bir yöntem olarak yurt dışı gezisi ayarladığı anlaşılmaktadır.

⁴⁰Cemal Paşa, **a.g.e.**, s.250-251.

⁴¹Cemal Paşa, **a.g.e.**, s.252-255.

bunun daha etkili olacağını, kendi birliklerinin Halep'ten parça parça 8. Ordu Komutanı Kress'e gönderilmesi halinde kendisine bir iş kalmayacağını, buna da seyirci kalamayacağını, Almanların savaştan yararlanarak ülkeyi bir sömürge haline getirmek ve ülkenin bütün kaynaklarını elde tutmak politikasına karşı olduğunu, devlet yöneticilerinin hiç olmazsa Bulgarlar kadar Türk bağımsızlığına dikkat etmesi gerektiğini ve Falkenhayn'ın Osmanlı yönetimini dikkate almayarak bölge Araplarıyla yakın ilişki içine girdiğini dile getirmişti⁴².

Filistin'de yeni görev dağılımı yapılırken ne Cemal Paşa ne de Falkenhayn feda edilmişti. 2 Ekim 1917'de Komutanı Kress olan Sina Cephesi Komutanlığının adı 8. Ordu olarak değiştirildi. Cemal Paşa hâlâ Suriye ve Batı Arabistan Orduları Umum Kumandanıdır. Filistin'deki birliklerin komutanı da Falkenhayn'dır. Aynı gün Enver Paşa, Mustafa Kemal Paşanın önerilerine kesin ret cevabı vermesi üzerine Mustafa Kemal Paşa istifa etmiş ve yerine Fevzi Paşa (Çakmak) atanmıştı⁴³.

Tümen Komutanı Alman General Guhr, ilk görüşmesinde Falkenhayn'a Türk askerlerine karşı Alman örneğine uygun sert emirler yerine daha yumuşak bir tavrın iyi etki bırakacağını önermişse de Falkenhayn Türk askerlerinin emir ve talimatlara Alman ordusunda olduğu gibi uymaları gerektiğine inanıyordu. Başarının tek temel şartı buydu⁴⁴.

30 Temmuz 1917'de Falkenhayn, birbirleriyle, üstleriyle ve Türk arkadaşlarıyla ilişkilerinde "kayıtsız şartsız usulleri korumaları" konusundaki takdiri Alman subaylarına bırakmıştı⁴⁵. Fakat Türkleri aşağılayan eleştiriler yapanların başında bizzat kendisi geliyordu. Bütün söylediklerinin hemen Türklere yetiştirileceğini düşünmeksizin sık sık onların rüşvetçi, aşırı derecede çıkarıcı ve görev anlayışından yoksun olduklarını dile getiriyordu⁴⁶.

Yıldırım Orduları Karargâhında neredeyse her göreve ait Türk ve Alman memurları vardı. Karargâhta bütün yazışmalar Almanca yapılıyordu. Falkenhaynara sıra Osmanlı üniforması giyiyorsa da karargâhta görevli bütün Alman subayları Alman rütbe ve üniformalarını taşıyordu. Böylece

⁴² T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **a.g.e.**, C.2, s.106-111; İsmet İnönü, **Hatıralarım**, Haz. Sabahatin Selek, Burçak Yay., İstanbul 1969, s.255-263.

⁴³ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **a.g.e.**, C.2, s.114-116.

⁴⁴ Guhr, **a.g.e.**, 147-148.

⁴⁵ Wallach, **a.g.e.**, s.198.

⁴⁶ Guhr, **a.g.e.**, s.161. Oysa ki Almanların kendilerine problem yaratacak Türk subaylarını satın almak için çok gayret sarf ettikleri görülmektedir. Örneğin, Suriye'ye gitmeden önce Mustafa Kemal Paşa İstanbul iken Falkenhayn tarafından kendisine ihtiyaçlarını karşılamak bahanesiyle bir Alman subayı ile bir miktar altın gönderilmişti. Mustafa Kemal Paşa da bunları bir makbuzla Ordu Levazım Reisi'ne teslim ettirmişti. Sedat, **Yıldırımın Akıbeti**, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1927, s.59-60

mevcut olan bir geleneğin dışına da çıkmış bulunuyordu. Bu karargâhta bazı Türk subaylarının da atanması sırf görünüşü kurtarmak içindi. Bunlara belirli görevler verilmediği gibi çoğunun ne bir odası ne de bir masası vardı⁴⁷. Türk subaylarının görevleri kâğıt üstünde kalmıştı ve bütün yazışmaların Almanca olması gelişmelere etki etmelerini önlüyordu. Osmanlı subayları karargâhta işsiz olduğu gibi bazen çok kötü aşağılayıcı muamele de görüyordu. Alman Tercüme Şubesi Amiri olan küçük bir subayın hatırı için bir Türk üsteğmenin karargâhtan atıldığı oluyordu⁴⁸.

Alman birlikleri ve malzemelerinin Filistin'e nakli de büyük bir sorun oluşturmuştu. O da nakliyatın Almanya'da bile görülmemiş bir lüks içinde yapılmasıydı ve hiçbir zaman Türk birlikleri bu lüks içinde taşınmamıştı. Erkilete göre, vagonlar insandan çok Almanların eşya ve malzemesiyle doluydu ve erler çok geniş yer işgal ediyordu. Açılmış karyolalar üzerinde oturup yatıyor ve yollarda düzenli sıcak yemek yiyorlardı. Erlerin günlük iâsesi içinde her trende ayrı bir mutfak vagonu bulunuyordu. Trenlerdeki özenden başka bütün teşkilatıyla ancak bir tugay kadar olan Asya Kolu için Haydarpaşa'dan Halep'e ve buradan Filistin Cephesine bir Alman ordusu naklolunacakmış gibi menzil düzeni yapılmaktaydı. Çeşitli yerlerde ordugâhlar, ambarlar ve diğer tesisler kuruluyordu. Bu durum, sonunda öyle bir şekil aldı ki adeta cephede bulunan bir Alman karşı geride en azından 10-15 Alman çalışıyordu. Bu aşırı tertibatın sonucu olarak Alman Asya Kolu Haydarpaşa ve Fenerbahçe ordugâhlarında aylarca bekledi. Bu birliklerden ne 3. Gazze Muharebesinde ne de Kudüs Muharebelerinde yararlandı. Bundan başka, bu durum Türk 42. Tümeninin de naklini çok geciktirdi⁴⁹.

Özellikle Yıldırım'ın baş menzil noktası olan Halep'te işler Almanlar için iyi gitmiyordu. Çünkü Halep, Cemal Paşanın görev alanı içine giriyordu. Halep'teki idari makamlar Şam'dan emir aldığı için Almanların beklediği kadar işler hızlı yürümüyordu. Türk vali, mutasarrıf ve kaymakamların ısrarla istendiği halde Falkenhayn'inemrine verilmesinin Türk Başkumandanlık Karargâhı tarafından ret edilmiş olması Almanlar açısından birçok soruna yol açıyordu⁵⁰. Halep'ten çoğu kez "*buna ancak Şam'da Cemal Paşa müsaade edebilir*" cevabı almıyordu⁵¹. Almanlar bazen bu pasif direnişi aşmak için "*bunu yapmak lazım! Çünkü vatan böyle istiyor!*"⁵² dediği zaman Türkler, vatan kelimesinin sadece Almanya demek olduğunu gayet iyi biliyorlardı.

⁴⁷Erkilet, a.g.e., s.12

⁴⁸Erkilet, a.g.e., s.302-303.

⁴⁹Erkilet, a.g.e., s.89.

⁵⁰Stoyber, **Yıldırım**, Çev. Nihat, Askerî Matbaa, İstanbul 1932, s.23.

⁵¹Stoyber, a.g.e., s.39.

⁵²Stoyber, a.g.e., s.40

İsmet İnönü'nün aşağıdaki anlattığı olay, bir Türk Kolordu Komutanının emrindeki bir Alman tümen komutanına yaptığı ihtar ve sonucunu, aynı zamanda Türklerin para sıkıntısını, buna karşılık Yıldırım Orduları Grubu'nun cömert kasasını göstermektedir.

İsmet Paşa Filistin'de Kolordu Komutanı iken yol yaptırıyordu. Yol inşaatında Arap ve Hıristiyan köylüler çalıştırılıyordu. Köylülere para vermek için bağlı Ordu'dan istenmesine rağmen “para yok” cevabı alıyordu. İsmet Paşa, bir gün Kolorduya bağlı 24. Tümen bölgesinde yol inşaatında çalışan köylüler görmüş, Tümenin köylülere para verdiğini duyunca şaşırmış ve Karargâhına döndüğünde Tümenin Alman Komutanı Böhme'ye bir yazı yazmıştır. Yazıda, Tümen tarafından yol inşaatında çalışanlara para verildiğini, kendisinin Tümene para göndermediği halde parayı nerden bulduğunu ve elindeki parayı Kolorduya göndermesini istemiştir. Tümen Kumandanı parayı Yıldırım Karargâhı'ndan aldığını bildirmiş ve elinde kalan parayı da Kolorduya göndermiştir. İsmet Paşa Almanların parayı verirken “*Alman imparatoru namına veriyoruz*” dediklerini de öğrenmiştir. Bunun üzerine Tümen Komutanına bir yazı daha yazarak Kolordu haricinde bir yerden para alamayacağını ve tekrarı halinde kendisini görevden alacağını bildirmiştir. Bir süre sonra komşu Ordu Kumandanı Cevat Paşa İsmet Paşanın karargâhına gelmiş ve daha sonra konuyu Böhme'yeyaptığı ihtarla getirmiştir. İsmet Paşa da usulsüz bir muameleyi gördüğünü, yaptığı işlemim bir ihtar olduğunu ve bunun da anormal bir şey olmadığını söylemiştir. Aynı zamanda ihtarının Böhme'nin hoşuna gitmediğini, kendisini şikâyet ettiğini ve İsmet Paşanın özür dilemesi için Cevat Paşayı gönderdiklerini anlamıştır. Bunun üzerine İsmet Paşa özür dilemeyi ret etmiş ve ısrar edilirse istifa edeceğini söylemiştir. Tepkisini şu sözlerle dile getirmiştir: “*Adam gelmiş buraya, benim vatanımda, kumandanını, beni tanımıyor, benim idaremi tanımıyor, Alman İmparatorluğu namına hüküm sürüyor. Yakalamışım, azarlamışım, fazla bir şey de yapmamışım. Ondan sonra özür dileyeceğim! Özür lafını ağzınıza almayın.*” Cevat Paşa sonuç alamayıp geri dönmek zorunda kalmıştır. Daha sonra olaya başka bir çözüm yolu bulunmuş ve BöhmeTümeni ile İsmet Paşanın emrinden alınmış ve 20. Kolorduya bağlanmıştır⁵³.

Yıldırım Karargâhı sadece askerî harekâtla ilgilenmemiş ve Osmanlı topraklarındaki Irak, Suriye ve Filistin Araplarını Almanların tarafına çekme çalışmaları da yapmıştı. Doğal olarak Türkler bu durumdan rahatsız olmuş ve Almanlara karşı bir güvensizlik duyulmasına neden olmuştur. Bu rahatsızlığa rağmen, Almanlar geri adım atmamış ve savaşın sonuna kadar bukonudaki faaliyetlerine devam etmişlerdir. Türk tarafı ise kendi iç

⁵³ İnönü, a.g.e., s.236-239.

meselesi olan Arap meselesi konusunda Almanlara doğrudan bir tavır almayı kendi memurları vasıtasıyla bunu etkisiz kılmaya çalışmıştı.

Bağdat'ı İngilizlerden geri alma harekâtı sırasında Fırat boyunda ve İngiliz Irak Ordusunun gerisindeki yaşayan Araplardan yararlanmak istenmişti. Bunun için karargâhtabir Osmanlı kurmay subayının (Kurmay Yüzbaşı Tevfik Efendi) idaresine ve Yıldırım Ordular Grubu Kurmay Başkan Yardımcısı⁵⁴ H.H.E. Erkilet'in kontrolünde bir Arap Şubesinin kurulmasına karar verildi. Falkenhayn kendisine verilen bilgilerle, Araplarla Türkler arasında asırların açtığı bir ayrılık ve güvensizlik uçurumu olduğuna, Almanlar Araplara karşı tarafsız oldukları için temas görevini Alman subayların yapması gerektiğine inanıyordu. Bu iş için sarı Alman altınları iyi bir aracı olacaktı.

Yüzbaşı Tevfik Efendi'nin yanına çok geçmeden Andre isminde bir Alman yüzbaşı görevlendirildi. Kendisi Irak'ta uzun yıllar arkeolojik çalışmalarda bulunmuş ve eserler yazmış bir kişi idi. Kendisi kıdemli olduğundan aynı rütbedeki Tevfik Efendi'nin emrinde bulunması uygun görünmemeye başlanmıştı. Ara sıra Yüzbaşı Andre, Erkilet'e bilgi verirken daha sonra ona uğramamaya ve doğrudan doğruya Falkenhayn'a ve Kurmay Başkanına gitmeye başladı. Arap Şubesi Müdürü Tevfik Efendi'ye ancak önemsiz işler veriliyor ve Arap işlerine ait evrakın ne Erkilet'e ne de Tevfik Efendi'ye uğramamasına özen gösteriliyordu. Andre, Araplarla ilişki kurmak üzere doğrudan doğruya nüfuzlu Arap aşiret reislerine Alman subaylar gönderiyordu. Erkilet'in müdahale ve uyarıları üzerine İstanbul'dan Binbaşı Aziz Bey gönderildi ise de kendisi ortalıkta bir daha görünmedi. Böylece Andre'nin elinde kalan Arap meselesi son günlere kadar bir çıbanbaşı olarak kaldı. Arap meselesi konusunda Falkenhayn Türklerin çok kışkanç davranacağını hesap etmemişti. Almanların tarafsız oldukları gerekçesiyle Araplar ile daha iyi anlaşmaya elverişli oldukları hakkındaki düşünceleri de saçtıkları altınlara ve değerli hediyelere rağmen yaşanan olaylarla aksi ispatlanmıştı⁵⁵.

Daha sonra Halep'te Arap işlerini Almanların eline bırakmamak için 7. Orduya bağlı 15. Kolordu Karargâhının burada bırakılmasına karar verildi. Aksi halde bütün Arap işleri Halep'teki Alman Baş Menzil Müfettişliğinin idaresine bırakılmış olacaktı. Buna engel olmak için Erkilet, 15. Kolordu Karargâhı Komutanı Ali Rıza Paşanın aynı zamanda 7. Ordu Kumandan Vekili sıfatıyla Halep'te bırakılmasını, 7. Ordu Menzil Müfettişliğinin onun

⁵⁴Erkilet'e göre bu makam Yıldırım'da bir danışman mevkiinde bile değildi. Erkilet, **a.g.e.**, s.295.

⁵⁵Erkilet, **a.g.e.**, s.16-17.

emrine verilmesini Falkenhayn'a ısrarla teklif etmiş ve bu teklifi sonunda kabul ettirmişti⁵⁶.

Yıldırım, Irak ve çöldeki Araplarla ilişki kurmakla yetinmemiş ve Cemal Paşanın Suriye'den ayrılmasını fırsat bilerek Şeria doğusundaki Araplarla da ilişki kurmaya başladı. Bu sebeple Andre, Halep'te bir vekil bırakarak Nasıra'ya geldi. Araplar ile temas, aynı zamanda yüz binlerce altın ve gümüş liraya da mal oluyordu. Osmanlı hazinesine borç olarak yazılan bu paralar, Almanların elinde Osmanlı çıkarlarının zararına harcanıyordu. Aynı zamanda Filistin'in geri kalanı ile Suriye halkına da Almanlar gittikçe artan bir iştahla ilgi duyuyordu. Yıldırım'ın bu konudaki aracı Alman istihbarat subayının sözde karşı casusluğa çalışan Alman ajan polis memurları ve teşkilâtıydı⁵⁷.

En sonunda Erkilet Enver Paşaya Almanların bu tutumu konusundaki faaliyetleri hakkında özetle şu raporu sunmuştu: "... 7.Ordu Komutanı ve Halep'teki 15. Kolordu Komutanının çeşitli uyarılarına rağmen ehil olmayan Araplara yüksek maaşlar bağlanmıştır. Bunlardan birisi aşiret reisi Hacim, Halep ve civarının Alman propaganda memurudur. Bunun için aylık 500 altın alır. Bunun daha pek çok örneği vardır.

*Irak, Suriye ve Filistin'de her gün, menfaatlerimizle ile millî ve mülkî hâkimiyetimizi daha çok bozmak suretiyle tecelli etmekte olan olaylar, iyi olmadıklarını gösteriyor ve sonuç olarak karşılıklı güveni ve hizmet isteğini tamamen yok ediyor. Ast birlik komutanlarıyla birliklerin hiçbirinde Yıldırım Ordular Grubu'na karşı itimat tam olarak mevcut değildir. Bu durum, harbin sevk ve idaresine de mühim bir darbedir. ... Mahallî ve mülkî konularda yapılmakta olan yazışmalar ve işlerin Kurmay Başkan Yardımcısı sıfatıyla bulunduğum bir karargâhta benden tamamen gizli cereyan ettiğini görür ve birçok yolsuzlukları ancak istihbar edersem artık benim de bu karargâha güvenim kalmaz ..."*⁵⁸

Erkilet'in raporuna kısa bir süre sonra Başkomutan Vekili Enver Paşadan şu cevap gelmişti: "*Fırat, Dicle ve diğer cephelerde bulunan aşiret ve kabilelerle Yıldırım karargâhının temasta ve münasebette bulunması için Alman subay ve memurlarının görevlendirilmekte olduğu öğrenilmiştir. İçişleri Bakanlığı söz konusu aşiretler ve kabilelerle bu yoldan temas ve münasebet kurulmasına rıza vermiyor. İçişlerinden kabul edildiğinden İçişleri Bakanlığının bu düşüncesine ben de katılıyorum. Bundan dolayı söz konusu aşiretlerin hayat şartlarına ve durumlarına çok daha yakından temas etmeleri ve bilgi sahibi olmaları nedeniyle bu temas ve münasebetin 6. Ordu vasıtasıyla ve Osmanlı subayları tarafından muhafaza ve idame edilmesi ve*

⁵⁶Erkilet, a.g.e., s.99; T.C. Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e., C.2, s.118-119.

⁵⁷Erkilet, a.g.e., s.297-298.

⁵⁸Erkilet, a.g.e., s.303-304.

şimdiye kadar Alman subayları ve diğerleri tarafından bu konuda meydana gelen teşebbüslere yavaş yavaş son verilerek bu münasebetin Osmanlı subaylarına bırakılmasını rica ederim."⁵⁹

Görüldüğü üzere bölgedeki Türk subaylarının rahatsızlığı yanında Başkentteki yetkililer de içişlerinde yaşanan ve kabulü mümkün gelişmelere karşı tavır koymaktadır. Bu bahsedilenler, Türk idaresinden bağımsız bir şekilde davranmaya çalışan Almanların faaliyetlerinden belki de binde birini oluşturan ve bir şekilde öğrenilen sırlardı. Yıldırım Karargâhındaki Türklerin ve yöneticilerin bilmediği kim bilir daha ne kadar çok şey vardı⁶⁰.

Cemal Paşa ve Falkenhayn arasındaki görev dağılımına rağmen Cemal Paşa sık sık Falkenhayn'ın kendi görev alanına müdahale ettiğini iddia etmiştir. Ona göre, Falkenhayn Nablus mutasarrıfını tahkir etmekten, valilere amir gibi emirler vermekten vazgeçmemiş, Alman menzil noktaları komutanları Falkenhayn'dan yüz bularak Türk mülkiye memurlarına ve hatta subaylarına kötü davranmış ve sonuçta Falkenhayn'ın varlığının Suriye'nin şimdiye kadar alıştığı idarî düzeni tamamen alt üst edecek bir duruma getirmişti⁶¹. Kudüs'ün düşmesinden sonra Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanı Cemal Paşa 5 ay süreyle izinli olarak İstanbul'a gitti ve bir daha Suriye'ye geri dönmedi⁶².

İngilizlerin 31 Ekim 1917'de başlattığı saldırı sonunda Türkler Birüssebi-Gazze savaşını kaybetti ve İngilizler 9 Aralık 1917'de Kudüs'ü ele geçirdi. Mekke ve Bağdat'tan sonra Kudüs'ün düşüşü Türklerin Alman generallerine daha çok tepki duymalarına neden oldu. Kentin kasıtlı olarak savunulmadan İngilizlere verildiğinden bile kuşku duyuluyordu⁶³. Cemal Paşa, Kudüs düşmeden önce Kress'ingörevden alınması⁶⁴ yerine

⁵⁹Erkilet, a.g.e., s.304.

⁶⁰Erkilet, a.g.e., s.305.

⁶¹Cemal Paşa, a.g.e., s.258.

⁶²Cemal Paşa, a.g.e., s.262; T.C. Genelkurmay Başkanlığı, a.g.e., C.2, s.491.

⁶³Wallach, a.g.e., s.198.

⁶⁴3. Gazze muharebesinden sonra Falkenhayn morali bozulmuş birliklerini ancak bir Türk komutanının düzeltilebileceğine inanmış ve Kress'i 8. Ordu Komutanlığından alıp ve yerine bir Türk generali (Cevat Çobanlı) atanmıştı. Bu gerekçeye çok üzülen Kress, Osmanlı Genelkurmay Başkanı Bronsart'a şu özel mektubuna yorumsuz yer vermeyi uygun görüyoruz:

"... Yazık ki, daha ilk günlerden itibaren Ordular Gurubu Komutanı Falkenhayn ile aramızda kesin bir karşılık oluştu. Kanaatimce, Falkenhayn bunu bendeki saldırı ruhunun zayıflığına, aktif girişim hevesinin azlığına ve de Türklere karşı gereken sertliğin yokluğuna bağladı. Bense karşılığın nedenini Falkenhayn'ın komuta ettiği orduyu, Türk halkını ve harekât alanını tanımamasına bağlıyorum. Hatta onun çalıştığı birliklerden hiçbirini görmemiş olduğumu söyleyebilirim. Daima olduğu gibi raporlarım, açıklamalarım ve uyarılarında abartma, kötümserlik ve Türkleşme olarak görüldü ve boşa geçirilmiş yüzyılların yarattığı kötü durumların sağlam irade, enerji ve acımasız bir kabalıkla kısa sürede ortadan kaldırılabilceği sanıldı.

Falkenhayn'ingörevden alınmasını, Kress'in yerinde bırakılmasını veya Falkenhayn'inyerine Yıldırım Orduları Grubu başına Mustafa Kemal Paşanın atanmasını Enver Paşaya rica etmişti. Enver Paşa cevaben, bunun mümkün olmadığını ve Alman malî yardımını almak için bir Alman generalinin bu cephede bulunması gerektiğini söylemişti⁶⁵.

Kudüs İngilizlerin eline geçtikten sonra Yıldırım Orduları Grubu Karargâhı Nablus'tan Nasıra'ya nakledilmişti. Operatör ve iyi hasta bakıcı çok azdı. Karargâhın başhekimi olan Stoyber yaralılar çoğalınca cepheden Doktor Bierin'i Nasıra'ya göndermişti. Hâlbuki 7. Orduda Alman doktorlarının yardımları ısrarla ret edilmişti⁶⁶. Doktor ihtiyacına rağmen 7. Ordunun bu yardımı niçin ret ettiği hakkında bilgi verilmemiştir. Muhtemelen bu cephedeki Türk-Alman subaylarının çatışmasının bir sonucuydu.

Kudüs'ün düşmesinden sonra Şubat 1918'de Falkenhayn Harekât Şubesi hariç tüm karargâhın trenle Şam'a nakli için emir vermişti. 24 saatlik tren yolculuğundan sonra karargâh Şam'a vardı. Uygun binalar Türklerin elinde bulunduğuve Almanlarasoğuk davranıldığı için Alman karargâhının yerleşmesi konusunda bina sıkıntısı doğdu. Bunun sonucunda, Alman subayları çarşıda beğenmedikleri harap ve tahtakurulu binalara yerleşmeye mecbur bırakıldı⁶⁷.

Gazze yenilgisi ve Kudüs'ün İngilizlerin eline geçmesi Falkenhayn'in Türkiye'deki görevinin sona ermesine sebep oldu. 19 Şubat 1918'de Enver Paşa Liman von Sanders'i Harbiye Nezareti'ne çağırarak Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nı kabul edip etmeyeceğini sormuş ve

Falkenhayn, çölün kenarındaki Türk ordusunu, medeni Avrupa'da bir Alman ordusunu yönetir gibi yönetti.

Ne ordular grubu karargâhında ne de üst karargâhta ülkeyi ve Türk ordusunu tanıyan tek Alman subayın bulunmaması tamamen olumsuz etki yaptı.

Benim görevden alınmam, Alman subayı olduğum için durumu düzeltme olanağına sahip bulunmadığım gerekçesiyle yapıldı. Bu doğru değildir.

Kişisel duygularımı tamamen bir tarafa bıraksam da güç bir durumu bir Türk generalinin bir Alman subayından daha iyi düzeltbileceğinin açıkça belgelenmesinin Alman ordusunun çıkarına ve Türk ordusu üzerinde yapmamız gereken ve yapmak istediğimiz etkiye uygun olup olmadığından kuşku duyuyorum. Türklerin bunu kötüye kullanacaklarından ve zaten az olmayan gururlarının çok artacağından korkuyorum. ..."Wallach, a.g.e., s.202-203. 1918'de Bronsart'ın yerine Türk Genelkurmay Başkanlığına atanan General von Seeck de kendisinden önce Türkiye'ye gelmiş olan bütün Alman subaylarını "Türkleşmiş" olmakla suçlamıştı. Wallach, a.g.e., s.215. Böylece bir sonra gelenin bir öncekini Türkleşmiş sayması adeta bir gelenek halini aldığı görülmektedir.

⁶⁵ Cemal Paşa, a.g.e., s.257.

⁶⁶ Stoyber, a.g.e., s.93.

⁶⁷ Stoyber, a.g.e., s.109-110.

o da bazı şartlarla bunu kabul edeceği cevabını vermişti⁶⁸. 20 Şubatta Falkenhayn10. Alman Ordusu Komutanlığına atandı. Aynı gün Sanders Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nda devraldı⁶⁹.

Liman von Sanders mahiyetinde bir Türk karargâhı ile cepheye geldi. Kurmay başkanı Kazım Bey idi. Onda dokuzu Türk birliklerinden oluşan bir ordular grubunun olağanüstü bir Alman karargâhı tarafından yönetilmesinin olanaksız olduğuna inanıyordu. Stoyber'in anlattığına göre, görevden ayrılmak isteyen Ordular Grubu'ndaki Alman subaylarının dilekçeleri Sanders tarafından hemen kabul edildi. Alman subaylarının birçoğu kısa bir süre sonra Almanya'ya döndü⁷⁰. Sanders'in göreve gelişi ile ilgili bir diğer önemli değişim de Türklere takılan kötü lakapların yasaklanmasıydı. Rayak'ta Alman Menzil Müfettişliği'nin duvarına yapıştırılmış bir ilanda, Türk askerine “*Banause*” (Adi ruhlu insan, cahil olduğu halde âlim gibi görünmek isteyen adam, sanat anlayışı olmayan kimse) diye hitap eden Alman ordu mensuplarının cezaya çarptırılacakları yazılı idi⁷¹.

Falkenhayn'dan sonra görevi devralan Sanders, Haziran ayında bunaltıcı sıcaklar başlayınca İstanbul'dan gönderilen ve Şeria Vadisi'nde kullanılan Alman birliklerinin Şeria'nın doğu ve batısındaki dağlara çekilmesi emri üzerine, Türklere birlikte savaşan Alman birliklerinin geri çekilmesinden doğacak manevi olumsuzlukların büyük olacağını, bu durumda asi Arapların takınacakları tutumun etkisinin daha ağır olacağını, çünkü Alman subay ve birliklerinin Araplar üzerinde büyük etkisinin olduğunu bildirmiştir. Yine, İstanbul'daki Alman Elçisine yazdığı yazıda, Filistin Cephesinden Alman birliklerinin geri alınması kararının uygulanması halinde artık Araplar için İngiliz etkisine ve İngiliz parasına karşı durmak imkânsız olacağını belirtmekte ve Almanların, Arapların İngiliz safına katılmalarını önleyici unsur olduğunu iddia etmektedir⁷². Burada, Sanders'in de Arap politikası konusunda kendisinden önceki diğer Almanlarla aynı düşüncede olduğu görülmektedir.

Sanders'in cepheye atanması ile Almanlar ile Türklerin son zamanlarda buz gibi, hatta düşmanca olan karşılıklı ilişkilerin yerini samimi bir ortam aldı. Sıradan askerlere kadar herkes Ordular Grubu Komutanlığı'ndaki değişimi sevinçle karşıladı. Liman von Sanders de Türklere karşı sert olmasına ve onlardan çok şey istemesine rağmen sık sık Türklerin arasına katılıp onlarla vakit geçiriyordu. Böylece Türkler, aynı

⁶⁸Sanders, a.g.e., s.238-239.

⁶⁹Wallach, a.g.e., s.200.

⁷⁰Stoyber, a.g.e., s.111-112.

⁷¹Stoyber, a.g.e., s.113.

⁷²Sanders, a.g.e., s.289-292.

sıkıntılara Sanders'in de katlandığını görüyordu⁷³. Falkenhayn ise kendini askerlere pek göstermiyordu. Hâlbuki askerler komutanlarını şahsen kendi aralarında görmeyi çok isterdi⁷⁴.

17 Mayıs 1918'de Nablus'ta Türk ordusunun kazandığı İkinci Şeria Muharebesi zaferi kutlandı. Bütün askerî ve sivil görevliler bir meydanda toplandı. Bir Arap delikanlısı Sanders'e bir çiçek buketi sundu. Nutuklar verildi ve Sanders törenle ve vakarla birçok nişan dağıttı. Akşam verilen ziyafet Türkler ve Almanların kardeşliklerinin tesisine dönüştü⁷⁵.

Sanders döneminde, daha önceki dönemlerde yoğun görülen Türk-Alman sürtüşme örneklerine rastlayamadık.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı öncesi şartlar Türkleri Almanlarla ittifaka zorlamıştı. Aynı şekilde üzerindeki yükü hafifletmek için Almanya Türklerle ittifaka muhtaçtı. Fakat bu ittifak eşitler arasında yapılmamış gibi uygulandı. Veren el durumundaki Almanya, Türkiye üzerinde bir hami rolü oynamıştır. Türkiye'de görev yapan Alman subayları da ekonomik, askerî ve teknoloji açısından gelişmemiş Türklere beraber çalıştıkları halde tepeden bakmıştır. Alman subaylar, Asya ve Afrika'daki sömürgelerinde halka davrandıkları gibi davranma alışkanlığını Türkiye'de de sürdürmüşlerdi. Bu emperyalist yaklaşımı Türk subaylarının kabullenmesi mümkün değildi. Çünkü Türk subaylar bağımsız bir devletin mensubu olarak eşit ortaklık ilkesine göre saygı beklerken tam tersi bir durumla karşılaşmıştı. Bu yaklaşım sonunda Türkler ile Alman subaylar arasında çatışmaların çıkması kaçınılmazdı.

Sina ve Filistin Cephesinde Türk ve Alman subayları arasındaki ilişkilere baktığımızda, Alman subaylarının tahammül edilmez davranışlarına rağmen savaşın sonuna kadar Türkiye'de sonuna kadar görevlerinde kaldıkları, Alman subaylarının teklifleri veya görüşleri Türk makamlarınca uygun görülmemesi durumunda hemen istifa etmeye kalktıkları, bunun sonucunda ise Türk komutanların geri adım atmak zorunda kaldıkları ve Alman subaylarının bütün kaprislerine ve kabul edilmesi mümkün olmayan görüş ve davranışlarına rağmen uzlaşmak zorunda kaldıkları görülmektedir. Bunun da Türklerin Almanya'ya muhtaç olmaktan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Alman subaylarının hatıralarında sık sık askerî ve mülkî Türk makamlarının kendilerine karşı pasif direnişlerinden bahsedildiği görülmektedir. Bunun, Türklere gereken saygıyı göstermemelerinden ve onlara sürekli tepeden bakmalarından, Türk

⁷³Guhr, a.g.e., s.163.

⁷⁴Guhr, a.g.e., s.160.

⁷⁵Guhr, a.g.e., s.171.

subaylarının ruhunu anlamak istememelerinden ve kendi sömürgelerinde olmadıklarını anlamamakta ısrar etmelerinden kaynaklandığını anlayamamışlardır.

Kaynakça

Bayur Yusuf Hikmet, (1983),**Türk İnkılâbı Tarihi**, C.3, K.3, **TTK Yay., Ankara**

Cemal Paşa,(1977), **Hatıralar**, Düzenleyen: Behçet Cemal, İstanbul, Çağdaş Yay.

Erden Ali Fuat, “Çölde Son Türk Destanları”, **Dünya**, 16-17-18 Ekim 1955; 24-25 Aralık 1955.

Erden Ali Fuat, (1954), **Birinci Dünya Harbinde Suriye Hatıraları**, b.y., İstanbul.

Erkilet H.H.E.,**Yıldırım**, (2002), Genelkurmay Basımevi, Ankara.

GührHans, (2007), **Türklerle Omuz Omuza**, Çev. Eşref Özbilen, Türkiye İl Bankası Kültür Yay., İstanbul.

Güçüyener Ş. Fuad, (1948), **Sina Çölünde Türk Ordusu**, Anadolu Türk Kitap Deposu, İstanbul.

İnönü İsmet, (1969),**Hatıralarım**, Haz. Sabahatin Selek, Burçak Yay., İstanbul.

KressensteinKressvon, (1943), **Türklerle Beraber Süveyş Kanalına**, Çev. Mazhar Besim Özalpaslan, Askerî Matbaa, İstanbul.

Kurat A. N. (1966), **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Bulunan Alman Generallerinin Raporları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

MacMunn G.-CyrilFalls, (1996), **Military Operations; Egypt&Palestine**, Vol.1, London, The Imperial War Museum.

NogalesRafael de, (2008) **Osmanlı Ordusunda Dört Yıl (1915-1919)**, Çev. Vedii İlmen, Yaba yay., İstanbul.

Pamiankowiski Joseph, (1990), **Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküşü**, Çev. Kemal Turan, Kayıhan Yay., İstanbul.

Sabis Ali İhsan, (1991), **Birinci Dünya Harbi**, Cilt:4, Nehir Yayınları, İstanbul.

Sanders Liman von, (2006),**Türkiye’de Beş Yıl**, Yayına Haz: Muzaffer Albayrak, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Sedat, (1927), **Yıldırımın Akıbeti**, Matbaa-i Askeriye, İstanbul.

T.C Genelkurmay Başkanlığı, (1986), **.Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina ve Filistin Cephesi**, C.2, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

T.C. Genelkurmay Başkanlığı, (1979), **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi (Harbin Başlangıcından İkinci Gazze Muharebeleri Sonuna Kadar)**, C.1, Haz., Yahya Okçu-Hilmi Üstünsoy, Ankara, Genelkurmay Basımevi.

WallachJeduha L.,(1985), **Bir Askeri Yardımın Anatomisi**, Çev. Fahri Çeliker, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Stoyber, **Yıldırım**, (1932), Çev. Nihat, Askerî Matbaa, İstanbul.